

Bruxelles, 18.2.2021.
COM(2021) 66 final

ANNEX

PRILOG

**KOMUNIKACIJI KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU,
EUROPSKOM GOSPODARSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA**

Revizija trgovinske politike – otvorena, održiva i odlučna trgovinska politika

PRILOG

REFORMA WTO-a: PREMA ODRŽIVOM I UČINKOVITOM MULTILATERALNOM TRGOVINSKOM SUSTAVU

1. Zašto je WTO važan i zašto je u krizi?

1.1. Zašto je WTO važan

Otkad je 1947. uspostavljen multilateralni trgovinski sustav¹, svjetska trgovina povećala se 300 puta te danas čini više od 60 % svjetskog BDP-a i potpora je zapošljavanju, rastu i ulaganjima širom svijeta. Za to su djelomično zaslužna i višestruka smanjenja carina dogovorena u okviru multilateralnog sustava: 1947. carine su se kretale u rasponu do 20 % do 30 %, dok danas na svjetskoj razini u prosjeku iznose oko 9 %. No tu situaciju možemo zahvaliti i stabilnosti koju pruža multilateralni sustav. WTO-ovim načelom najpovlaštenije nacije (engl. most-favoured nation, MFN) ograničava se diskriminacija robe i usluga koje nude različiti trgovinski partneri. Na taj se način stvara stabilna osnova gospodarske otvorenosti kojom se na globalnim tržištima promiče tržišno natjecanje utemeljeno na učinkovitosti i inovacijama. Šezdeset posto trgovine EU-a odvija se prema načelu najpovlaštenije nacije, uključujući našu trgovinu sa Sjedinjenim Američkim Državama, Kinom, Rusijom i Indijom. Pravilima WTO-a štite se interesi svih država koje sudjeluju u trgovinskoj razmjeni od diskriminirajućeg djelovanja „iza granice” te se jamči da se eventualna zaštita trgovine temelji na multilateralno dogovorenim disciplinskim pravilima. Nadalje, ograničavanjem carina smanjila se vjerojatnost da će zemlje povećavati carine kao odgovor na gospodarske šokove², a sustavom za rješavanje sporova osigurano je pridržavanje pravila i izbjegnuta eskalacija trgovinskih sukoba.

Iako ima još puno posla, **WTO je pridonio i globalnom održivom razvoju**. Gospodarska otvorenost koju jamči ta organizacija olakšala je integraciju mnogih zemalja u razvoju u svjetsko gospodarstvo, **čime su stotine milijuna ljudi izvučene iz siromaštva te su smanjene nejednakosti među zemljama**³.

¹ Sporazumom koji je prethodio WTO-u, Općim sporazumom o carinama i trgovini (GATT).

² Jakubik, A. i Piermartini, R. (2019.). *How WTO commitments tame uncertainty!* (Kako obveze prema WTO-u obuzdavaju nesigurnost), Radni dokumenti službi WTO-a ERSD-2019-06, Svjetska trgovinska organizacija (WTO).

³ Grupa Svjetske banke i Svjetska trgovinska organizacija (2015.). *The Role of Trade in Ending Poverty* (Uloga trgovine u iskorjenjivanju siromaštva). Svjetska trgovinska organizacija, Ženeva. Vidjeti i izvješće Komisije o rastu i razvoju iz 2018. *The Growth Report: Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development* (Izvješće o rastu: strategije održivog rasta i uključivog razvoja).

1.2. Razlozi krize

Aktualna kriza utječe na sve tri funkcije WTO-a: **pregovorima** nije postignuta modernizacija pravila, **sustav za rješavanje sporova de facto** se vratio na situaciju iz razdoblja GATT-a kada je bilo moguće blokirati izvješća povjerenstva, a **nadzor nad trgovinskim politikama** nije učinkovit. Osim toga, **trgovinski odnosi između SAD-a i Kine, dvije od triju najvećih članica WTO-a, trenutačno se uglavnom odvijaju izvan okvira WTO-a.**

Jedan od glavnih pokretača krize jest činjenica da pristupanje **Kine** WTO-u nije dovelo do njezine preobrazbe u tržišno gospodarstvo. Razina otvorenosti kineskih tržišta ne odgovara njezinoj važnosti u svjetskom gospodarstvu, a država i dalje ima odlučujući utjecaj na kinesko gospodarsko okruženje, što rezultira poremećajima tržišnog natjecanja koji se ne mogu u dovoljnoj mjeri riješiti postojećim pravilima WTO-a. No **WTO nije uspio pregovorima dogovoriti nova pravila** kojima bi se riješilo to ili druga goruća pitanja (npr. digitalna trgovina ili održivost). Postizanje konsenzusa među 164 članice u kontekstu današnje multipolarne globalne ravnoteže moći ogroman je izazov. Pregovore kočice i neslaganja oko fleksibilnih mogućnosti za zemlje u razvoju. Situacija u kojoj dvije trećine članica, uključujući neka od najvažnijih svjetskih gospodarstava, traže **poseban i različit tretman** nije održiva. Nadalje, WTO-ova **funkcija praćenja i razmatranja** ozbiljno je ugrožena zbog nedovoljne transparentnosti u pogledu trgovinskog zakonodavstva i prakse njegovih članica te činjenice da se teme kao što su uništavanje okoliša, klimatske promjene ili dostojanstven rad smatraju zabranjenima. I na kraju, iako svakako ne najmanje važno, **sustav za rješavanje sporova** krajem 2019. praktično je paraliziran jer je SAD blokirao imenovanje članova Žalbenog tijela.

1.3. Neodgodiva potreba za reformom

Stabilno trgovinsko okruženje u čijem je središtu WTO važnije je nego ikad za suočavanje s izazovima koji su pred nama, počevši s gospodarskim oporavkom od pandemije. Aktualne su okolnosti velik izazov za organizaciju koja je naizgled izgubila osjećaj zajedničkog cilja. No djelotvornost WTO-a temeljni je strateški interes EU-a. Tomu nije tako samo zato što je trgovina ključna za naše gospodarstvo, već i zato što je promicanje međunarodne suradnje utemeljene na pravilima utkano u same temelje europskog projekta. EU stoga mora odigrati vodeću ulogu u pokretanju smislene reforme WTO-a.

2. Obnova povjerenja i osjećaja zajedničkog cilja: doprinos WTO-a održivom razvoju

Neuspjeh Razvojnog plana iz Dohe 2008. dokaz je nepostojanja zajedničkog cilja među članicama WTO-a. Unatoč uspješnom sklapanju Sporazuma o olakšavanju trgovine na 9. ministarskoj konferenciji WTO-a na Baliu i Odluci o tržišnom natjecanju za izvoz poljoprivrednih proizvoda na 10. ministarskoj konferenciji WTO-a u Nairobiju, članice WTO-a sve su više podijeljene u pogledu svojih očekivanja od te organizacije. Dok dio članica tvrdi da „središnja uloga stupnja razvoja” u WTO-u znači da bi naglasak trebao biti na iznimkama i fleksibilnim mogućnostima u odnosu na dogovorene i buduće obveze, drugi je dio sve više frustriran zbog toga što pregovori u okviru WTO-a ne napreduju te je pozornost preusmjerio na bilateralne trgovinske sporazume. Bez osjećaja zajedničkog cilja postalo je iznimno teško ostvariti uspješan napredak bilo koje inicijative i osigurati razvoj WTO-a usklađen s promjenama u globalnoj trgovini.

No velika većina članica i dalje podupire ideju multilateralizma jer je u potpunosti svjesna prednosti koje sustav utemeljen na pravilima donosi globalnoj trgovini i razvoju. Nestabilnost zadnjih nekoliko godina, kriza klime i okoliša, sve češće pribjegavanje jednostranim mjerama, a sada i pandemija bolesti COVID-19 doveli su do jasne spoznaje da je WTO neizostavni element zdravog gospodarskog upravljanja na globalnoj razini, no i da je neophodna njegova reforma. U izjavi čelnika skupine G20⁴ iz Rijada izražena je, na najvišoj političkoj razini, dosad najodlučnija spremnost na reforme.

Dok se globalni izazovi gomilaju, članice WTO-a trebale bi se moći složiti oko rješavanja najhitnijih problema s kojima se suočavaju: gospodarskog oporavka i razvoja koje ne ometaju poremećaji u tržišnom natjecanju te okolišne i društvene održivosti u okviru zelene tranzicije gospodarstava. Rješavanje tih problema bilo bi u skladu s UN-ovim ciljevima održivog razvoja, na čije su se ispunjavanje obvezale sve članice WTO-a. Takvo bi usmjereno djelovanje moglo ponuditi osjećaj zajedničkog cilja koji WTO-u nedostaje zadnjih desetljeća te obnoviti povjerenje među članicama. Moglo bi dati zamah potreban za modernizaciju pravila WTO-a na način kojim se uspješno reagira na izazove digitalizacije i ekologizacije te

⁴ Izjava čelnika sa sastanka na vrhu skupine G20 u Rijadu, 21. i 22. studenoga 2020.

spriječavaju i otklanjaju sukobi prouzročeni državnim intervencijama u gospodarstvo kojima se narušava trgovina.

2.1. *Obnova osjećaja zajedničkog cilja u WTO-u: naglasak na održivom razvoju*

Rad na obnovi osjećaja zajedničkog cilja mora se odvijati postupno, počevši od kratkoročnih mjera za izgradnju povjerenja. Dovršetak **pregovora o subvencijama za ribarstvo** bio bi važan korak prema jačanju doprinosa WTO-a održivosti. Taj je sporazum važan ne samo kao prvi multilateralni sporazum nakon više godina, već i kao prvi sporazum u čije je temelje ugrađena provedba jednog od ciljeva održivog razvoja (cilj 14.6). Zadatak neće biti jednostavan s obzirom na razlike u stajalištima članica WTO-a i složenost postizanja konsenzusa u multilateralnim pregovorima (uvelike zbog prethodno spomenutog problema posebnog i različitog tretmana), no pregovori su uznapredovali više no ikad u svojoj dugoj povijesti. Ako se pokaže dostatna politička volja, ima prostora za postizanje dogovora prije 12. ministarske konferencije WTO-a („MC12”).

EU i Skupina iz Ottawe⁵ predstavili su **inicijativu za trgovinu i zdravlje** koja obuhvaća disciplinska pravila o ograničenju izvoza te niz mjera za olakšavanje trgovine i koraka za poboljšanje transparentnosti. EU će nastaviti surađivati sa svojim partnerima i novom glavnom direktoricom WTO-a kako bi se osigurao odgovarajući odgovor trgovinskog sustava na izazove prouzročene pandemijom, uključujući u pogledu provedbe fleksibilnih mogućnosti dostupnih u okviru Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva (TRIPS).

Mnogi ciljevi održivog razvoja odnose se na **zaštitu okoliša**. Ključna važnost zaštite okoliša prepoznata je već u vrijeme osnivanja WTO-a uspostavom Odbora za trgovinu i okoliš čija je zadaća poticati promišljanje i zajedničko djelovanje. Aktualna potreba za trgovinskom politikom koja reagira na klimatske i okolišne izazove sada je još važnija, što je stajalište koje podupiru mnoge članice WTO-a. Suprotno strahovima izraženima prilikom osnivanja WTO-a, nijedna zemlja nije zbog odluka WTO-ova sustava za rješavanje sporova bila prisiljena smanjiti željenu razinu zaštite zdravlja ili okoliša. EU će ubuduće u međunarodnim raspravama o pitanjima trgovine i okoliša podupirati tumačenje relevantnih odredbi WTO-a

⁵ Skupinu iz Ottawe čine Australija, Brazil, Kanada, Čile, Europska unija, Japan, Kenija, Južna Koreja, Meksiko, Novi Zeland, Norveška, Singapur i Švicarska.

kojima se priznaje pravo članica da na odgovarajući način reagiraju na globalne izazove u području zaštite okoliša, osobito klimatske promjene i zaštitu bioraznolikosti.

Održivost je za Europsku uniju dio neophodne zelene tranzicije gospodarstava, koja će se morati odraziti u cjelokupnom radu WTO-a. Uskoro ćemo u WTO-u predstaviti inicijativu za **trgovinu i klimu**. U početnim razmatranjima, podijeljenima s članicama i dionicima WTO-a u neslužbenom dokumentu⁶, naglasak je na nizu sastavnica, uključujući liberalizaciju odabrane robe i usluga, transparentnost (uz ostalo u pogledu mjera za prilagodbu ugljika na granicama), razmjenu i analizu informacija kao prvi korak prema osmišljavanju disciplinskih pravila o subvencijama za fosilna goriva, ekologizaciju programa pomoći za trgovinu i jačanje institucijskog okvira WTO-a u području pitanja trgovine i okoliša. Osim toga, EU s drugim članicama WTO-a surađuje i na paralelnim inicijativama u području okoliša koje se odnose na kružno gospodarstvo (uključujući plastiku).

Uloga je WTO-a i pridonijeti provedbi ciljeva održivog razvoja o dostojanstvenom radu i rodnoj ravnopravnosti, koji su iznimno važni i izvan EU-a i u njemu. Kada je riječ o dostojanstvenom radu, WTO treba poticati analizu i razmjenu iskustava o tome kako trgovinske politike mogu pridonijeti društvenom razvoju, kako snažnija zaštita prava radnika pogoduje rastu i razvoju te kako zajamčiti da, u EU-u i izvan njega, svi radnici i ugrožene skupine osjete prednosti liberalizacije trgovine. To se djelovanje može poduprijeti opsežnijom i aktivnijom suradnjom između WTO-a i Međunarodne organizacije rada. EU treba surađivati s partnerima kako bi se ta društvena dimenzija globalizacije dodatno integrirala u rad WTO-a. Kada je riječ o rodnoj ravnopravnosti, EU treba preuzeti vodeću ulogu u osvještavanju važnosti uvrštavanja rodne perspektive u središnje sastavnice trgovinske politike, primjerice inicijativama kao što je Deklaracija o trgovini i ekonomskom osnaživanju žena iz Buenos Airesa.

⁶ https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/november/tradoc_159117.pdf

2.2. Doprinos trgovine razvoju: potreba za usmjerenošću na budućnost u pristupu posebnom i različitom tretmanu

Jedan od ciljeva WTO-a postavljenih pri njegovu utemeljenju jest zemljama u razvoju, a osobito najnerazvijenijima među njima, zajamčiti dostupnost pogodnosti koje donosi međunarodna trgovina u skladu s potrebama njihova gospodarskog razvoja. „Posebnim i različitim tretmanom” želi se zemljama u razvoju omogućiti da na najbolji način iskoriste prilike za razvoj koje nudi članstvo u WTO-u.

EU snažno podupire načelo posebnog i različitog tretmana, ali smatra da se njegova primjena mora voditi temeljnom gospodarskom stvarnošću koja kaže da je trgovina poticaj, a ne prijetnja razvoju. Gospodarstva u razvoju u kojima je zabilježen najdosljedniji rast jesu ona koja su svoje napore usmjerila na integraciju u svjetsko gospodarstvo i postupno otvaranje tržišta većem stupnju tržišnog natjecanja. Veliki razvojni izazov za WTO jest kako učinkovito poduprijeti nastojanja zemalja u razvoju koje se još nisu dovoljno integrirale u svjetsko gospodarstvo.

Za obnovu vjerodostojnosti WTO-a kao pregovaračkog foruma potreban je i nov pristup posebnom i različitom tretmanu. U tom pristupu treba spojiti usmjereniji naglasak na oblike potpore integraciji u trgovinski sustav i preciznije razlikovanje zemalja u razvoju na temelju utvrđenih potreba. Prilikom utvrđivanja potreba treba uzeti u obzir ograničene kapacitete malih javnih uprava. WTO može djelotvorno pridonijeti razvoju samo ako se usmjeri na potporu zemljama u izgradnji kapaciteta za preuzimanje obveza koje potiču integraciju u svjetsko gospodarstvo.

Kada je riječ o postupku, čini se da je postizanje stvarnog napretka u pogledu posebnog i različitog tretmana najizglednije uz pristup „sporazum po sporazum”. Iako bi bilo poželjno da se sve članice WTO-a dogovore o univerzalnim kriterijima za poseban i različit tretman, realističnije je pokušati postići suglasnost u konkretnim pregovorima. Ipak, pristup EU-a temeljit će se na nekim načelnim smjernicama. EU bi pružio veliku potporu odredbama o posebnom i različitom tretmanu koje bi djelotvorno odgovorile na problem ograničenih kapaciteta velike većine zemalja u razvoju. Istodobno, EU u tekućim pregovorima i budućim sporazumima očekuje potpuno preuzimanje obveza od a) članica OECD-a (uključujući zemlje kandidatkinje za pristupanje OECD-u), b) zemalja koje je Svjetska banka klasificirala kao „zemlje s visokim dohotkom” i c) zemalja koje imaju dovoljno visok udio u svjetskom izvozu općenito ili u sektorima na koje se odnose određeni pregovori. Kina bi zbog svoje

važnosti u sustavu trebala biti primjer i ne tražiti poseban i različit tretman ni u kojim aktualnim pregovorima.

3. Obnova potpuno funkcionalnog sustava WTO-a za rješavanje sporova s reformiranim žalbenim tijelom

Obvezujuće rješavanje sporova od ključne je važnosti za zaštitu interesa članica WTO-a od mjera kojima se ograničavaju prava pristupa tržištu. Osim toga, poduzećima se na taj način pruža stabilnost jer prilikom ulaganja i izvoza znaju da će se pravila poštovati i da postoje pravna sredstva u slučaju njihova kršenja. Tim se sustavom i velike i male članice WTO-a jednako štite od jednostranih poteza te se sprječava eskalacija trgovinskih sporova u političke sukobe. Iako su se neki aspekti rada i sudske prakse Žalbenog tijela našli na meti kritika, važno je uočiti i da je Žalbeno tijelo uvelike poboljšalo legitimnost i predvidljivost sustava za rješavanje sporova, među ostalim poklanjanjem velike pozornosti zaštiti prava članica WTO-a na donošenje propisa u skladu sa zdravstvenim, okolišnim ili drugim legitimnim ciljevima politike.

Reforma koja je najhitnije potrebna WTO-u jest usuglašavanje osnove za vraćanje sustava za rješavanje sporova u funkciju i imenovanje članova Žalbenog tijela. Tom zadatku treba pristupiti bez odgode i ne smije ga se vezivati uz druge aspekte reforme WTO-a. Dok god ne postoji sustav za rješavanje sporova koji dobro funkcionira, teško je odrediti što bi članice WTO-a moglo motivirati da moderniziraju i dopune pravila.

SAD je opravdano upozorio na niz spornih pitanja u određenim aspektima pravosudnog pristupa Žalbenog tijela te u konkretnim presudama u određenim predmetima. Europska unija slaže se da bi se suci trebali pridržavati načela ekonomičnosti sudskog postupka te da ih „presedani” ne obvezuju, ali bi trebali uzimati u obzir prethodne presude u mjeri u kojoj smatraju da su relevantne za spor o kojem trenutačno odlučuju. U WTO-ovu sustavu za rješavanje sporova povjerenstva utvrđuju činjenice, a uloga Žalbenog tijela trebala bi biti strogo ograničena na rješavanje pravnih pitanja istaknutih u žalbi, i to u mjeri u kojoj je to potrebno za rješavanje spora. Neovisnost povjerenstava i Žalbenog tijela od ključne je važnosti kako bi se o predmetima odlučivalo isključivo na temelju podastrih činjenica. To je kompatibilno s jačanjem odgovornosti članica u pogledu ispunjavanja njihovih dužnosti. I

povjerenstva i Žalbeno tijelo trebali bi pri rješavanju sporova strogo poštovati obavezne rokove („spora pravda uskraćena je pravda”), a trebalo bi donijeti i odgovarajuće mjere kako bi se to omogućilo. Europska unija stoga se slaže da je potrebna smisljena reforma. Pri tome treba zadržati pravilo negativnog konsenzusa, neovisnost Žalbenog tijela i središnju ulogu rješavanja sporova u pružanju sigurnosti i predvidljivosti multilateralnog trgovinskog sustava.

Konkretno, iako se mnoge prethodno navedene teme odražavaju u načelima formuliranim u neslužbenom postupku o pitanjima koja se odnose na funkcioniranje Žalbenog tijela koji vodi predsjednik Tijela za rješavanje sporova, EU je spreman razmotriti kako im dati konkretniju pravnu formulaciju te uzeti u obzir dodatna poboljšanja. Ranom porukom SAD-a da je spreman započeti pregovore u dobroj vjeri radi postizanja multilateralnog sporazuma o reformama sustava za rješavanje sporova znatno bi se povećalo povjerenje te bi se trebalo omogućiti postizanje dogovora o ponovnoj uspostavi obvezujućeg sustava za rješavanje sporova i funkcionalnog Žalbenog tijela.

4. Ususret učinkovitijoj pregovaračkoj funkciji

Neuspjeh pregovaračke funkcije WTO-a u samim je temeljima krize u kojoj se ta organizacija trenutačno nalazi. Cilj reforme WTO-a trebao bi biti ponovna uspostava djelotvornosti i vjerodostojnosti WTO-a kao foruma za pregovore o trgovinskim pravilima i daljnjoj liberalizaciji. Pravila WTO-a treba uskladiti s gospodarskom i trgovinskom stvarnošću 21. stoljeća. Kada je riječ o sadržaju reformi, prioritet bi trebala biti modernizacija pravila WTO-a o e-trgovini, olakšavanju ulaganja, domaćim propisima o uslugama i ulozi države u gospodarstvu, uključujući u pogledu subvencija. Nakon modernizacije pravila može se razmotriti i poboljšanje liberalizacije robe i usluga na način kojim se jamči bolja ravnoteža preuzetih obveza. Kada je riječ o pregovaračkim metodama, pristup konsenzusa svih članica nije polučio rezultate, pa se napredak najbolje može postići drugačijim postupcima, osobito otvorenim, plurilateralnim sporazumima. Usporedno sa sadržajnim pregovorima članice WTO-a trebale bi razmisliti o tome kako bolje integrirati plurilateralne sporazume u okvir WTO-a.

4.1. Modernizacija pravila WTO-a

A. Utvrđivanje novih pravila o digitalnoj trgovini, uslugama i ulaganjima

U tijeku su pregovori s velikim odazivom o domaćim propisima o uslugama, e-trgovini i olakšavanju ulaganja. Sve su tri navedene teme pregovora iznimno važne kako bi se pravilima međunarodne trgovine moglo reagirati na digitalnu transformaciju gospodarstva, sve veću važnost usluga i potrebu za olakšavanjem ulaganja kao ključnog elementa razvoja.

EU je potpuno posvećen tim pregovorima. MC12 je prilika za postizanje znatnog napretka u inicijativama o e-trgovini i olakšavanju ulaganja te za sklapanje sporazuma o domaćim propisima o uslugama. Dovršetak pregovora o ambicioznim i uključivim sporazumima u tim trima područjima od ključne je važnosti da bi se glavne pokretače širenja trgovine i ulaganja u 21. stoljeću uvjerilo u relevantnost WTO-a te da bi se olakšala integracija zemalja u razvoju u globalne lance vrijednosti. Na taj bi se način izbjegla i fragmentacija globalnog trgovinskog sustava do koje bi došlo kada bi se takva pitanja mogla rješavati samo bilateralnim sporazumima ili plurilateralnim sporazumima izvan okvira WTO-a.

B. Utvrđivanje novih pravila radi izbjegavanja narušavanja tržišnog natjecanja zbog državnih intervencija u gospodarstvo – neutralnost tržišnog natjecanja

Pravila WTO-a nisu dovoljno učinkovita u rješavanju negativnih učinaka prelijevanja državnih intervencija u gospodarstvo. To osobito vrijedi kada se državnim intervencijama narušava tržišno natjecanje na domaćem tržištu ili čak i na svjetskim tržištima. Problem dodatno pogoršava česta netransparentnost takvih intervencija. Pri tome pravo pitanje nije uloga države kao takve. Javna intervencija može biti potrebna radi postizanja legitimnih ciljeva, a u WTO-u bi trebalo biti prostora za različite razine javnog vlasništva u gospodarstvu. Pravo je pitanje kako učinkovito suzbiti one intervencije koje uzrokuju negativne učinke prelijevanja, narušavaju tržišno natjecanje pogodovanjem domaćim poduzećima, robi ili uslugama u odnosu na strane, ograničavaju pristup tržištima ili imaju učinak na svjetska tržišta.

Nova pravila o industrijskim subvencijama od ključne su važnosti za suzbijanje negativnih učinaka intenzivnog subvencioniranja na međunarodnu trgovinu, čime se može narušiti tržišno natjecanje i u tradicionalnim sektorima i u području novih tehnologija. Subvencije mogu rezultirati i viškom kapaciteta. Važan cilj strožih pravila bio bi postići znatno veću transparentnost i utvrditi dodatne kategorije zabranjenih subvencija te kategorije subvencija koje se smatraju štetnima. Usporedno s raspravama o takvim „crvenim” i „žutim” kategorijama u obzir treba uzeti i „zelenu kategoriju” u kojoj se nalaze subvencije kojima se podupiru legitimni javni ciljevi uz minimalan poremećaj trgovine. To bi se osobito odnosilo

na određene vrste subvencija za zaštitu okoliša te istraživanje i razvoj, pod uvjetom da su potpuno transparentne i usklađene s dogovorenim disciplinskim pravilima.

Poduzeća u državnom vlasništvu u brojnim su zemljama instrument kojim država bitno utječe na gospodarstvo, što ponekad rezultira poremećajima na tržištu. No važnost poduzeća u državnom vlasništvu još nije popraćena dostatnim disciplinskim pravilima koja bi se bavila ponašanjem kojim se narušava tržišno natjecanje. Nova međunarodna pravila o poduzećima u državnom vlasništvu trebala bi se usredotočiti na ponašanje takvih poduzeća u komercijalnim aktivnostima, u skladu s disciplinskim pravilima koja su već dogovorena u više sporazuma o slobodnoj trgovini i ulaganjima.

Osim industrijskih subvencija i disciplinskih pravila o poduzećima u državnom vlasništvu, treba razmisliti i o tome koji bi se još elementi mogli obuhvatiti novim pravilima WTO-a kojima se želi zajamčiti načelo neutralnosti tržišnog natjecanja i promicati ravnopravne uvjete. Primjeri obuhvaćaju stroga pravila kojima se onemogućuje prisiljavanje poduzeća da inovacije ili tehnologije prenose državi ili konkurentima (prisilni prijenosi tehnologije) i pravila kojima se jamči transparentnost domaćih propisa i njihova usklađenost s načelima tržišnog natjecanja. Kao krajnji cilj, sve državne intervencije u gospodarstvo trebale bi biti potpuno transparentne i ne narušavati tržišno natjecanje radi pogodovanja određenim poduzećima. EU namjerava nastaviti raspravu o tim pitanjima najprije u okviru svoje trilateralne suradnje sa SAD-om i Japanom, ali i sa svim zainteresiranim članicama WTO-a, u cilju početka rada na utvrđivanju pravila WTO-a kojima će se učinkovito odgovoriti na narušavanje tržišnog natjecanja.

C. Rješavanje neravnoteža među obvezama članica u pogledu pristupa tržištu

Obveze u pogledu pristupa tržištu nisu ažurirane od završetka Urugvajskog kruga pregovora te su sve manje u doticaju s gospodarskom stvarnošću 21. stoljeća. Trenutačna struktura obveza WTO-a u pogledu pristupa tržištu robe i usluga ne odgovara stvarnoj razini otvorenosti mnogih zemalja i ne odražava znatne promjene u važnosti određenih velikih trgovinskih nacija u svjetskom gospodarstvu (npr. Kina).

Iako je važno osigurati bolju strukturu ukupnih carinskih obveza, glavni naglasak svih napora u pogledu reforme WTO-a trebao bi biti na modernizaciji pravila o neutralnosti tržišnog natjecanja: subvencije, poduzeća u državnom vlasništvu, prisilni prijenosi tehnologije i domaći propisi. Ako se subvencijama umjetno smanjuju cijene robe, poduzeća u državnom vlasništvu zloupotrebljavaju svoj vladajući položaj na tržištu ili su poduzeća prisiljena dijeliti

svoju tehnologiju s konkurentima, snižavanjem carina neće se ispraviti neravnoteže među članicama. Međutim, kako bi se dodatno izgradilo povjerenje unutar sustava, EU kratkoročno i srednjoročno podupire sektorske inicijative u kojima liberalizacija ima šire koristi, kao što je slučaj s liberalizacijom carina na proizvode povezane sa zdravljem i odabrane proizvode za ublažavanje klimatskih promjena ili liberalizacijom usluga u području okoliša.

Kad je riječ o trgovini uslugama, prioritet bi trebao biti završetak pregovora o pravilima za digitalno gospodarstvo. Nakon završetka tih pregovora moglo bi se razmotriti pokretanje pregovora o uslugama. Ti pregovori trebali bi biti otvoreni za sudjelovanje svih zainteresiranih članica WTO-a i utemeljeni na pravilima WTO-a te se oslanjati na napredak postignut u pregovorima o Sporazumu o trgovini uslugama.

D. Doprinos poljoprivrede

Kako bi se ponovno uspostavila vjerodostojnost WTO-a kao pregovaračkog foruma, članice bi se također trebale usredotočiti na **pregovore o poljoprivredi**, koji su i dalje uglavnom blokirani unatoč pozitivnom ishodu ministarske konferencije u Nairobiju. Poljoprivreda je i dalje od velikog, čak i ključnog interesa za velik dio članica WTO-a te postoji rizik da se izostanak napretka negativno odrazi na širi program reformi WTO-a.

Prioritet pregovora trebale bi biti obveze u pogledu domaće potpore u poljoprivrednom sektoru, uzimajući u obzir širenje politika i mjera kojima se narušava trgovina. Međutim, da bi pregovori bili uspješni, potrebni su doprinosi svih članica ili barem svih većih članica. U budućnosti EU podržava znatno smanjenje domaće potpore koja narušava trgovinu. EU je u posljednjih 30 godina reformirao svoju poljoprivrednu politiku prelaskom s potpore koja narušava trgovinu na potporu koja ne narušava trgovinu. Druge članice WTO-a tek trebaju provesti slične reforme.

Oživljavanje pregovora o pristupu tržištu poljoprivrednih proizvoda, bilo u vezi sa smanjenjem carina ili drugim elementima, zasad se ne čini vjerojatnim. Oni su dio niza pregovora o pristupu tržištu, uključujući industrijske proizvode, za koje se čini da ne postoje uvjeti za uravnoteženje.

Stoga bi se pregovori u kratkoročnom razdoblju trebali usredotočiti na pitanja koja su dobila na važnosti tijekom pandemije i na područja u kojima ima prostora za konvergenciju. EU će se na 12. ministarskoj konferenciji usredotočiti na ograničenja izvoza i poboljšanja transparentnosti.

Naposljetku, u pregovore o poljoprivredi potrebno je uključiti aspekte okolišne održivosti u skladu s potrebom za zelenom tranzicijom gospodarstava.

4.2. Uključivanje otvorenih plurilateralnih sporazuma u WTO

Iako WTO ne može ponovno steći vjerodostojnost i djelotvornost bez modernizacije svojih pravila, nakon 25 godina potpuno je jasno da se takva modernizacija ne može postići multilateralnim sporazumima koji se temelje na konsenzusu svih članica. Istodobno se pregovara o velikom broju bilateralnih ili regionalnih trgovinskih sporazuma, među ostalim i o pitanjima za koja WTO dosad nije uspio ostvariti rezultate na multilateralnoj razini, primjerice o digitalnoj trgovini ili poduzećima u državnom vlasništvu. Najpozitivnije ostvarenje posljednjih je godina interes sve većeg broja zemalja za razvoj takvih pravila u okviru WTO-a s pomoću otvorenih, plurilateralnih pregovora. Ako se ne pronade djelotvorna formula kojom bi se plurilateralni sporazumi integrirali u WTO, jedina druga mogućnost bio bi razvoj takvih pravila izvan okvira WTO-a.

U članku X. stavku 9. Sporazuma o WTO-u predviđeno je da se plurilateralni sporazumi uključe u pravnu strukturu WTO-a, pri čemu Ministarska konferencija može konsenzusom odlučiti dodati trgovinske sporazume koje je sklopila skupina članica WTO-a na popis plurilateralnih sporazuma WTO-a u Prilogu 4. Međutim, članak X. stavak 9. nije se upotrebljavao od osnivanja WTO-a. Postizanje konsenzusa o dodavanju plurilateralne inicijative u Prilog 4. smatra se nepremostivom poteškoćom, čak i ako prava nesudionika nisu umanjena plurilateralnim obvezama koje je preuzela skupina članica WTO-a. Prema metodologiji koja se dosad upotrebljavala za uključivanje plurilateralnih sporazuma u strukturu WTO-a svaki je sudionik jednostrano uključivao dodatne obveze u svoj raspored obveza, kao što je učinjeno za Dogovor o obvezama u području financijskih usluga i referentni dokument o telekomunikacijskim uslugama. Međutim, to ima i nedostataka. Ne uklapaju se sve dodatne obveze u raspored obveza. Osim toga, nesudionici mogu pokrenuti postupak za rješavanje spora protiv sudionika zbog kršenja tih dodatnih obveza, čak i ako oni, kao nesudionici, ne moraju poštovati te obveze.

U svakoj smislenoj reformi WTO-a morat će se prepoznati tu stvarnost, a Komisija će pozvati na promišljanje o tome kako put za uključivanje plurilateralnih sporazuma u multilateralnu strukturu učiniti jednostavnijim. Unija bi bila sklona uključivom pristupu otvorenim, plurilateralnim sporazumima koji olakšava sudjelovanje zemalja u razvoju i omogućuje im da odluče žele li se pridružiti sporazumu, ostavljajući im mogućnost da se pridruže u budućnosti.

To ne znači da bi WTO trebao prihvatiti sve plurilateralne sporazume. U raspravama bi se mogla utvrditi određena načela kojih bi se plurilateralni sporazumi trebali pridržavati da bi ih se uključilo u okvir WTO-a. Ta bi se načela mogla odnositi na otvorenost za sudjelovanje i buduće pristupanje bilo koje članice WTO-a, olakšavanje sudjelovanja zemalja u razvoju, transparentnost pregovaračkog procesa te instrumente za zaštitu postojećih prava nesudionika uz izbjegavanje parazitizma.

5. Poboljšanje funkcioniranja sustava WTO-a

5.1. Jačanje funkcija praćenja i razmatranja u okviru WTO-a

Rad u redovnim vijećima i odborima WTO-a ima ključnu ulogu u zaštiti multilateralnog trgovinskog sustava utemeljenog na pravilima, među ostalim obavljanjem svakodnevnih tehničkih poslova, praćenjem trgovinskih politika članica, rješavanjem trgovinskih pitanja i davanjem mjesta članovima za rasprave o trgovinskim kretanjima. S obzirom na to da posljednjih godina gotovo da nema rezultata u donošenju pravila i da je sustav za rješavanje sporova paraliziran, djelotvorno praćenje i rasprave o politikama sve su važniji elementi u nastojanjima da se WTO održi kao vjerodostojan temelj za trgovinske odnose. Nažalost, zbog niza neučinkovitih postupaka, nedostataka u ispunjavanju obveza transparentnosti i raširenog nedostatka povjerenja često je otežan djelotvoran angažman.

Posljednjih godina EU radi na poboljšanjima, posebno kad je riječ o transparentnosti i trgovinskim pitanjima. Zajedno sa SAD-om, Japanom i drugim članicama EU je iznio prijedlog za poboljšanje transparentnosti i usklađenosti s obvezama obavješćivanja u području trgovine robom. U prijedlogu su predstavljeni poticaji i administrativne mjere kao odgovor na znatna kašnjenja u podnošenju obavijesti, što je već dugo problem koji utječe na transparentnost. Nadamo se da će taj horizontalni doprinos potaknuti i nužne rasprave o poboljšanju transparentnosti u određenim područjima, kao što je poljoprivreda. EU je s drugom skupinom članica predstavio ideje za poboljšanje rada u redovnim tijelima WTO-a u prijedlogu smjernica za tijela WTO-a koja se bave trgovinskim pitanjima. Cilj je tog prijedloga olakšati rješavanje trgovinskih pitanja među članicama prije nego što dođu u fazu rješavanja sporova ili zaguše dnevne redove za višegodišnje razdoblje. I dalje je namjera da se ti prijedlozi donesu na 12. ministarskoj konferenciji.

Osim tih prijedloga potreban je daljnji rad na poboljšanju funkcija praćenja i razmatranja u okviru WTO-a. Iako je pravodobno ispunjavanje obveza obavješćivanja jedan od aspekata transparentnosti, to je i kvaliteta pruženih informacija. Općenito postoji potreba za učinkovitijim praćenjem trgovinskih politika članica na razini odbora. U tom smislu bi odbori WTO-a mogli istražiti kako povećati učinkovitost pregleda obavijesti. Mogao bi se pojaviti i prostor za razmatranje pitanja o kojima bi tajništvo trebalo biti u mogućnosti izraditi izvješća o praćenju koja se oslanjaju na različite javno dostupne izvore informacija.

Također bi bilo korisno sagledati aktivnosti u tijelima WTO-a kako bi se utvrdile aktivnosti u koje je potrebno usmjeriti više sredstava/pozornosti, a koje bi trebalo smanjiti ili ukinuti. Time bi se WTO-u omogućilo da sredstva usmjeri na one odbore u čijem radu članice sudjeluju aktivnije i učinkovitije, dok bi se druge odbore moglo raspustiti, osim ako budu sazvani na izričit zahtjev neke članice (što je već slučaj s većinom pomoćnih tijela Vijeća za trgovinu uslugama). Neki bi se odbori mogli revitalizirati povećanjem njihova sudjelovanja u raspravama o politikama, primjerice Odbor za trgovinu i okoliš. Osim toga, mogla bi se povećati uloga Glavnog vijeća u preispitivanju kretanja koja utječu na trgovinski sustav ili u raspravama o studijama koje je pripremio glavni direktor u suradnji s drugim međunarodnim organizacijama.

5.2. Uloga glavne direktorice i tajništva WTO-a

Imenovanje nove glavne direktorice prilika je za novi početak. Da bi reforma WTO-a funkcionirala, glavna direktorica u nju mora biti vidljivo i proaktivno uključena. Članice mogu vjerovati glavnoj direktorici da će ih podržati u rješavanju ključnih izazova WTO-a i trebale bi je poticati na to. Trebale bi je aktivno podupirati u poduzimanju inicijativa u interesu promicanja ciljeva WTO-a i predlaganja rješenja članicama za raspravu. Iako se često naglašava da su članice odgovorne za utvrđivanje programa rada WTO-a, takva posrednička uloga glavne direktorice u skladu je s prirodom organizacije koju vode članice.

Glavna direktorica, a posebno tajništvo, mogu ojačati funkcije praćenja i razmatranja u okviru WTO-a. Prvo, radi učinkovitog doprinosa raspravama članica, tajništvo bi se trebalo moći osloniti na povjerenje članica u pogledu pripreme analitičkih izvješća o relevantnim temama i produbljiivanja suradnje s drugim međunarodnim organizacijama, bez potrebe za prethodnim dogovorom s članicama. Drugo, transparentnost trgovinskih politika članica povećala bi se zbog jačanja aktivnosti praćenja koje provodi tajništvo.

Iako suradnja između WTO-a i međunarodnih organizacija, uključujući tijela UN-a, općenito dobro funkcionira, glavna direktorica trebala bi težiti ciljanoj suradnji kako bi se zajednički pridonijelo ostvarenju ciljeva održivog razvoja.

5.3. Djelotvorniji angažman dionika: poslovni sektor i civilno društvo

Još 1996. članice WTO-a priznale su kakvu „ulogu nevladine organizacije mogu imati u podizanju svijesti javnosti o aktivnostima WTO-a” te su se dogovorile da će „poboljšati transparentnost i razviti komunikaciju s nevladinim organizacijama” tako što će tajništvo WTO-a zadužiti za upravljanje izravnim kontaktima s civilnim društvom. Glavni su kanali angažmana civilnog društva godišnji javni forum, sudjelovanje na ministarskim konferencijama, brifinzi tajništva te mogućnost podnošenja dokumenata o stajalištu i tematske rasprave. Od 2016. u tematskim raspravama i u nizu trgovinskih dijaloga sudjeluju i predstavnici poslovnog sektora; na posebnoj stranici unutar internetskih stranica WTO-a nalaze se informacije prilagođene interesima poslovnog sektora.

Možda postoji prostor za modernizaciju i daljnji razvoj modaliteta savjetovanja s poslovnim sektorom i civilnim društvom kako bi se oživjelo sudjelovanje tih dionika u raspravi o trgovini. Prvo, iako su brifinzi tajništva trenutačno rezervirani za registrirane nevladine organizacije sa sjedištem u Ženevi i njezinoj okolici, elektronička sredstva i virtualne platforme omogućili bi veću prisutnost akreditiranih nevladinih organizacija iz cijelog svijeta, što bi, konkretno, omogućilo uključivanje nevladinih organizacija iz zemalja u razvoju s ograničenim sredstvima. Drugo, mogao bi se osnovati savjetodavni odbor s uravnoteženim brojem predstavnika poslovnog sektora i civilnog društva kako bi se prikupila mišljenja dionika o važnim kretanjima koja utječu na multilateralni trgovinski sustav i kako bi se ta mišljenja prenijela u tekuće pregovore i rasprave. Treće, sudjelovanje u konkretnim temama moglo bi se pojačati organiziranjem rasprava o međusektorskim pitanjima povezanima s, primjerice, aspektima održivog razvoja ili regionalnim trgovinskim sporazumima. Četvrto, članice bi trebale razmotriti kako povećati transparentnost otvaranjem sastanaka ili njihovih dijelova javnosti virtualnim sredstvima.

6. Ostvarivanje reforme WTO-a

6.1. Stvaranje savezništava za ostvarivanje reforme WTO-a

Za ispunjenje elemenata reforme WTO-a navedenih u ovom Prilogu bit će potreban angažman i sudjelovanje znatnog broja članica. Da bi se reforma ostvarila potrebno je stvoriti

savezništva, izbjeci polarizaciju i potaknuti želju članica da se uključe u postupni proces koji će u konačnici dovesti do kompromisa. Kao velika gospodarska sila koja čvrsto vjeruje u multilateralnu trgovinu utemeljenu na pravilima, EU mora i dalje biti predvodnik.

Kao primjer suradnje EU-a s partnerima koji jednako razmišljaju, u okviru **Skupine iz Ottawe** stvorena je inicijativa za trgovinu i zdravlje. EU surađuje i sa skupinom „**FAST**” (engl. Friends of Advancing Sustainable Trade – prijatelji promicanja održive trgovine) na tome kako oživjeti djelovanje WTO-a u području trgovine i okoliša⁷.

Iako su skupine zemalja istomišljenica, kao što su Skupina iz Ottawe i skupina FAST, važne za privlačenje početne potpore u cilju traženja većeg angažmana članica WTO-a, ključan je element reforme WTO-a visoki stupanj konvergencije programa reformi između **Sjedinjenih Američkih Država** i EU-a. Suradnja EU-a i SAD-a bila je u prošlosti glavna pokretačka snaga napretka postignutog u pregovorima o GATT-u/WTO-u. EU je surađivao s SAD-om u okviru trilateralne inicijative s **Japanom**. Izbor novog predsjednika SAD-a koji je predan multilateralnim institucijama prilika je za blisku transatlantsku suradnju u svim aspektima reforme WTO-a, uključujući reformu postupka rješavanja sporova u okviru WTO-a. To bi uvelike olakšala rana poruka nove vlade SAD-a o njezinoj namjeri da se u potpunosti uključi u pregovore kako bi se postigao dogovor o reformama Dogovora o rješavanju sporova i ukinula blokada imenovanja članova Žalbenog tijela. EU i SAD mogli bi uoči 12. ministarske konferencije pojačati angažman u svim aspektima reforme WTO-a kako bi postigli najveću moguću konvergenciju svojih stajališta, uključujući moguće zajedničke prijedloge. Trebalo bi pojačati i napore u okviru trilateralne skupine s Japanom kako bi se predstavio zajednički prijedlog o mogućem razvoju pravila WTO-a radi boljeg rješavanja problema narušavanja tržišnog natjecanja koje proizlazi iz državnih intervencija.

EU također namjerava dati poseban prioritet dijalogu s **afričkim zemljama** o programu reformi WTO-a. U okviru tog dijaloga mogli bi se razmotriti načini na koje se ciljevi održivog razvoja mogu bolje uključiti u rad WTO-a te kako osigurati da sve otvorene, plurilateralne inicijative budu uključive i da se u njima vodi računa o ograničenim kapacitetima zemalja u razvoju s malim upravama. U okviru rasprava moglo bi se obuhvatiti i pitanje posebnog i različitog tretmana te način na koji WTO može poduprijeti integraciju preko kontinentalnog područja slobodne trgovine u Africi. U tom kontekstu EU i dalje pruža

⁷ Inicijativu podupiru 23 sponzora: Australija, Kanada, Čad, Čile, Kostarika, Europska unija, Gambija, Fidži, Island, Japan, Koreja, Lihtenštajn, Maldivi, Meksiko, Moldova, Crna Gora, Novi Zeland, Sjeverna Makedonija, Norveška, Senegal, Švicarska, Tajvan, Penghu, Kinmen i Matsu te Ujedinjena Kraljevina.

potporu Afričkoj uniji u nastojanju da stekne status promatrača u relevantnim tijelima WTO-a.

EU će nastaviti sudjelovati u raspravama s **Kinom** i **Indijom** o različitim aspektima programa reformi WTO-a. Kineski BDP po stanovniku povećao se 10 puta od njezina pristupanja WTO-u, a Kina je u samo dva desetljeća postala najveći izvoznik u okviru WTO-a. Mnoge članice WTO-a smatraju da obveze Kine u pogledu pristupa tržištu i druge obveze ne odražavaju u dovoljnoj mjeri njezin rast te da bi daljnja liberalizacija Kine dala veći legitimitet njezinoj ulozi u toj organizaciji. Indija ima vrlo dinamično gospodarstvo i vodeći je akter u skupini G20, ali se njezina ukupna razina razvoja i konkurentnosti ne može usporediti s Kinom. Obje su zemlje neizostavni partneri u raspravama o reformi WTO-a. Rasprave s Kinom i Indijom trebale bi pomoći u boljem razumijevanju svakog pojedinačnog gledišta, među ostalim o pitanjima u pogledu kojih bi se napredak trebao postići na 12. ministarskoj konferenciji i šire.

6.2. Što se može postići na 12. ministarskoj konferenciji — sljedeći koraci

Program reforme WTO-a mora biti ambiciozan, ali istodobno i realističan. Potrebno je pravilno rasporediti različita područja rada u okviru reforme WTO-a. Ne mogu se, niti bi se trebali istodobno uvoditi svi elementi, već će različite komponente slijediti različite procese i smjestiti se u različite konfiguracije – multilateralne ili plurilateralne – i s različitim skupinama članica. Sljedeća ministarska konferencija WTO-a bit će ključna za proces reformi WTO-a u smislu ostvarivanja potencijalnog skupa ishoda, ali i pokretanja novih procesa i područja rada koji mogu poslužiti kao odskočna daska za program reformi.

Trgovina i zdravlje, subvencije za ribarstvo i reforma sustava za rješavanje sporova tri su područja u kojima bi trebali pojačati napori prije 12. ministarske konferencije.

Osim toga, na 12. ministarskoj konferenciji mogli bi se postići sljedeći rezultati:

1. Trebalo bi postići dogovor o oživljavanju rada WTO-a u područjima **trgovine i okoliša kako bi se u rad WTO-a uključila pitanja održivosti**. U idealnom slučaju to bi trebalo učiniti multilateralno, iako određene elemente mogu provoditi samo podskupine zainteresiranih članica WTO-a, kao što je liberalizacija odabranih proizvoda za ublažavanje klimatskih promjena i usluga u području okoliša.
2. Zainteresirane zemlje trebale bi početi raditi na razvoju pravila o **neutralnosti tržišnog natjecanja, uključujući modernizirana pravila o industrijskim subvencijama**.

3. Trebalo bi ostvariti znatan napredak u pogledu plurilateralnih inicijativa o **e-trgovini i olakšavanju ulaganja**. Mogla bi se dogovoriti zajednička izjava o inicijativi o **domaćim propisima o uslugama**.
4. Trebalo bi osigurati produljenje multilateralnih **moratorija na e-trgovinu i TRIPS**.
5. Mogla bi se predložiti poboljšanja **redovnog rada** WTO-a putem sporazuma o horizontalnoj transparentnosti obavješćivanja i prijedloga o trgovinskim pitanjima.
6. Kad je riječ o **poljoprivredi**, mogao bi se postići dogovor o sveobuhvatnom paketu poboljšanja transparentnosti i o ograničenjima izvoza. Jedan od ishoda sastanka mogla bi biti i inicijativa za izuzeće humanitarne kupnje u okviru Svjetskog programa za hranu iz izvoznih ograničenja. EU je otvoren za raspravu o tome kako nakon 12. ministarske konferencije ostvariti napredak u glavnim aspektima pregovora, posebno u pogledu domaće potpore koja narušava trgovinu.

Osim tih rezultata važan dodatni element potpore budućem radu bila bi **ministarska izjava** u kojoj se izražava politička predanost reformama. Ta bi se izjava mogla usredotočiti na pitanja kao što su poboljšanja funkcija pregovaranja, praćenja i razmatranja u okviru WTO-a i razmotriti institucijska poboljšanja u funkcioniranju WTO-a. Ministarskom izjavom mogla bi se uspostaviti **radna skupina za reformu WTO-a** koja bi razmotrila ta pitanja i usmjerila članice prema ostvarivanju rezultata. Na 12. ministarskoj konferenciji stoga bi se trebao odrediti program za daljnji rad na srednjoročnim do dugoročnim ciljevima reformi, od kojih bi neki trebali biti ostvareni prije sljedeće, 13. ministarske konferencije (MC13).